

Kırkdokuzuncu Konferans

İstanbul Köyleri ve Köy Kalkınma Komitesi Çalışmaları

Doç Dr. Cavit Orhan TÛTENGİL

“Dünyada ve Türkiyede Köy” konularına ayrılan bu yılın “Sosyoloji Konferansları” dizisinde “İstanbul” ve “köy” kelimelerini bir arada görenler belki de bir yadırgama duyabilirler. Türkiyenin sosyal ve ekonomik hayatına has özellikler İstanbul ve çevresi için de söz konusudur. Türkiyenin en kalabalık, sanayi ve ticaret merkezi olmanın yanı sıra ilim ve kültür merkezi de olan bir şehrinin belli etkileri altında bulunan “İstanbul köyleri” çeşitli bakımlardan ilgi çekicidir. Öte yandan, İstanbul valilerinden sayın Niyazi Akı'nın 1962 yılında faaliyete geçirdiği “İstanbul Vilâyeti Köy Kalkınma Komitesi” de kuruluşu, işleyiş ve çalışmaları, etkileri ve bugünkü durumu itibariyle üzerinde durulması gereken bir konu olmuştur. Bu yazının amacı, İstanbul köylerinin temel görünüşleri ile adı geçen “kemite”nin çalışmalarını bir arada ele almaktır.

I

Köylerimizin özelliklerini 1945 ve 1960 Anket Sonuçlarına dayandıran “Köyler İstatistiği” kitaplarından¹ İstanbul ilinin durumunu hem tespit etmek, hem de onbeş yıllık sürede meydana gelen değişiklikleri orta-

1) Adı geçen kaynak için Bk.

— Köyler İstatistiği 1945 Anket Sonuçları, Ankara 1948 (T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını, No. 287).

— Köyler İstatistiği 1960 Anket Sonuçları, Ankara 1963 (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, No. 451).

ya koymak mümkündür. 1945 yılında İstanbul köylerinin belli başlı özellikleri şöyle görünüyor:

256 muhtarlıkta 170.349 kişi yaşamaktadır. Nüfusu 501 ve daha fazla olan muhtarlıkların sayısı 114, bu yerlerde oturanlar sayısı ise 128.995 tir. Nüfusu 500'e kadar olan 142 muhtarlıkta ise 41.354 kişi vardır.

Kuruluş yerleri bakımından 83'ü etekte, 62'si sırtta, 55'i yamaçta, 28'i vâdide, 27'si ovada ve 1'i karışık durumda bulunan muhtarlıklar "su" ile ilişkileri bakımından ise şu görünüştedirler: 8'i göl, 21'i deniz, 50'si ırmak, dere, çay kenarında bulunmakta, 177'si ise su kenarı ile ilişkili bulunmamaktadır.

Orman dışında bulunan muhtarlıklar sayısının 164 olmasına karşılık bunlardan 102'si ormana 1-10 kilometre uzaklıktadır. Orman içi 31 muhtarlıkta 13.692, orman kenarı 61 muhtarlıkta da 23.375 kişi oturuyor.

Yakınında bataklık ve sazlık olan muhtarlıklar sayısı 25'tir. Muhtarlıklardan 225'inin toplu, 15'inin dağınık, 16'sının ise az dağınık olduğu anlaşılıyor. Ev damı biçiminin meyilli olduğunu gördüğümüz bütün muhtarlıkların ev damlarının malzemesi çeşitlidir. Muhtarlıklardan 185'inde dam malzemesi olarak kiremit, 20'sinde saz ve 51'inde "karışık malzeme" kullanılmıştır. İstanbulda toprak veya tahta damlı köy yoktur.

1945 yılında nüfusu 1.644'e varan 10 muhtarlıkta okul yoktu. Cami veya mescidi olmayan muhtarlık sayısı 16, kahvesi olmayan muhtarlık sayısı 18 idi. İlçe veya bucak merkeziyle telefon irtibatı olmayanlar 90'dan ibaretti.

İlçe merkeziyle yol irtibatı 249 muhtarlık için her mevsimde mümkündü. Muhtarlıklardan sadece biriyle bahar-yaz mevsimlerinde, 6'sıyla sadece yazın ilçe merkeziyle yol irtibatı vardı.

Başlıca geçim kaynakları bakımından muhtarlık sayıları ve nüfus şöylece özetlenebilir:

Tarla ürünleri 124/97.211, Bağcılık 7/7.158, Tütünçülük 6/3.914, Hayvancılık 4/49.888, Sebzeçilik 21/17.400, Meyvecilik 1/647, Odunculuk 34/13.814, Kömürcülük 48/16.737, Palamutçuluk 2/769, Balıkçılık 7/6.237 ve Kozacılık 2/1.474.

El ve ev sanatlarından dikkate değer olarak sadece dokumacılık (22/15.975) söz konusudur.

İçtikleri suyun cinsine göre muhtarlıklar şöyledir: Kaynak 193, Kuyu 43, Dere 11, Karışık 7 ve Çeşme suyu içenler 2.

II

“1960 Anket Sonuçları”nı bulduğumuz “Köyler İstatistiği”nde sayısı 285’e yükselen muhtarlıklarda 405.161 kişinin yaşadığı görülüyor. Bu muhtarlıklardan 164’ünün nüfusu 501 ve daha fazla, 121’inin nüfusu ise 500’e kadardır.

Kuruluş yerleri itibariyle 76’sı sırtta, 59’u ovada, 54’ü etekte, 52’si vâdide, 42’si yamaçta ve 2’si “diğerleri” arasındadır. Su kenarında bulunup bulunmadıklarına göre muhtarlıkların durumu şöyledir: 11’i göl, 48’i deniz, 83’ü ırmak, çere, çay kenarında bulunmakta, 143’ü ise su kenarında bulunmamaktadır.

Orman dışı muhtarlıklar sayısının 165 olmasına karşılık orman içi 41 muhtarlıkta 18.913 ve orman kenarı 77 muhtarlıkta 87.258 kişi oturmaktadır. 2 muhtarlığın ormanla ilişkisi ise “meçhul”dür. Orman dışı muhtarlıklardan ormana mesafesi 1-10 kilometre olanların sayısı 66’dır.

Yakınında bataklık ve sazlık bulunan 11 muhtarlığın nüfusu 33.765 tir. Ayrıca “meçhul” hanesinde 10 muhtarlık vardır. 1945 yılının yakınında bataklık ve sazlık bulunan 25 muhtarlığının nüfusu 23.250 idi.

Köy evlerinin toplu veya dağınık oluşlarına göre muhtarlıklardan 204’ü toplu, 24’ü dağınık, 56’sı ise az dağınık olarak karşımıza çıkmakta, 1’inin durumu bilinmemektedir.

Ev damlarının 274 muhtarlıkta meyilli, 1’inde düz, 10’unda da “meçhul” olduğu görülüyor. Ev damlarının yapılışında kullanılan malzeme bakımından ise muhtarlık sayıları şöyledir: 259 kiremit, 13 saz, 1 kamış, 1 çinko ve 11 karışık.

1945 yılının okulu olmayan 10 muhtarlığına karşılık 1960 yılında okulu olmayan muhtarlık sayısı 4.612 nüfusu ile 13’e yükselmiştir. Ayrıca 868 nüfuslu 1 muhtarlık da “meçhul” hanesindedir. Cami veya mescidi olmayan muhtarlık sayısı 7, meçhul 3’tür. 1945 yılında “yalnız kilisesi olanlar” sayısı 1 iken 1960 istatistiğinde bu konu nasılsa “çizgi” ile geçirilmiştir. Halbuki Polonez köydeki kilise yerinde durmaktadır.

İlçe merkeziyle telefon irtibatı olmayan muhtarlıklar sayısı 57 olurken ilçe merkeziyle yol irtibatı hakkında verilen bilgiler şaşırtıcı görünmektedir. Tersinin daha doğru olduğunu sandığımız bu bilgilere göre İstanbul ilinde ilçe merkeziyle motorlu vasıta irtibatı olan 17 muhtarlığa karşılık 264 muhtarlığın ilçe merkeziyle motorlu vasıta irtibatı yoktur.

1960 yılında başlıca geçim kaynakları, muhtarlık sayısı ve nüfusla birlikte, şöyledir:

Tarla ürünleri 142/111.002, Bağcılık 2/4.274, Tütüncülük 1/740, Hayvancılık 20/36.671, Sebzeçilik 14/83.169, Meyvecilik 1/375, Odunculuk 12/3.541, Kömürcülük 11/4.142, Balıkçılık 6/42.608, Amelelik 1/442, Seyyar satıcı 1/2.860, Kayıkçılık 4/1.311, Karışık 63/58.841 ve Meçhul 7/55.185.

El ve ev sanatlarına gelince:

Halıcılık 1/1.285, Dokumacılık 53/69.986, Çömlek ve desticilik 2/2.667, Demircilik ve arabacılık 5/4.950, Bıçakçılık ve tabakçılık 1/7.224 (nüfus sayısında bir tertip yanlışı olduğu sanılabilir), Marangozluk 1/1.322 ve Karışık 1/3.479.

İçtikleri suyun cinsine göre muhtarlıklar sayısı şöyledir:

Kaynak 253, Kuyu 12, Meçhul 10, Göl 4, Dere 3 ve Karışık 3.

Ayrıca 1960 Köyler İstatistiği, öncekinde yer almayan şu bilgileri de vermektedir: İstanbul'un 285 muhtarlığından sadece 16'sında "Köy imamı" bulunmamaktadır. Demir boru ile getirilmiş suyu olmayan muhtarlık sayısı 28, Tarım Kredi Kooperatifi olmayanlar 274, Pazar kurulmayanlar 275 ve Belediyesi olmayanlar 273'tür.

III

İstatistik metodu ile 1945 ve 1960 yılları için İstanbul köyleri hakkında elde edilen bilgilerden hangi sonuçlar çıkarılabilir? Temel gelişme eğilimi hangi yönedir?

Bu sorulara cevap vermeden önce kıyaslanmasında fayda gördüğümüz konuları birkaç tablo içinde derleyip toparlamak yerinde olacaktır. Böylece, araştırma sonuçlarımızı değerlendirebilmemiz de imkân içine girebilir.

TABLO 1 : MUHTARLIK SAYISI, NÜFUS VE KÖY BÜYÜKLÜĞÜ

	Muhtarlık sayısı	Nüfus	501'den az nüfuslu muhtarlıklar	
			501'den az nüfuslu	501'den çok nüfuslu
1945	256	170.349	142	114
1960	285	405.161	121	164

TABLO 2 : KURULUŞ

	Sırtta	Ovada	Etekte	Vâdide	Yamaçta	Diğer	Göl	Deniz	İrmak- çay kenarı
1945	62	27	83	28	55	1	8	21	50
1960	76	59	54	52	42	2	11	48	83

TABLO 3 : ORMANLA İLİŞKİ

	Orman içinde	Orman kenarında	Orman dışında	Orman dışında, ormana 1 - 10 klm. mesafede
1945	31/13.692	61/23.375	164	102
1960	41/18.913	77/87.258	165	66

TABLO 4 : YERLEŞME VE ÇATI MALZEMESİ

	Toplu	Dağınk	Az dağınk	Saz damlı	Kiremitli	Çinkolu	Kamış	Karışık
1945	225	15	16	20	185	-	-	51
1960	204	24	56	13	259	1	1	11

TABLO 5 : SOSYAL GÖRÜNÜŞ

	Okulsuz	Cami-mescit yok	Kahvehane yok	Telefon irtibatı yok
1945	10/1.644	16	18	90
1960	13/4.612	7	8	57

TABLO 6 : GEÇİM KAYNAKLARI

	Tarla ürünü	Bağcılık	Tütüncülük	Hayvancılık	Sebzecilik	Meyvecilik
1945	124/ 97.211	7/7.158	6/3.914	4/49.888	21/17.400	1/647
1960	142/111.002	2/4.274	1/ 740	20/36.671	14/83.169	1/375
	Odunculuk	Kömürcülük	Palamutçuluk	Bahçecilik	Kozacılık	Amelelik
1945	34/13.814	48/16.737	2/769	7/6.237	2/1.474	—
1960	12/ 3.541	11/ 4.142	--	6/42.608	--	1/442
	Seyyar satıcı	Kayıkçılık	Karışık	Mecbul		
1945	—	—	—	—	—	—
1960	1/2.860	4/1.311	63/58.841	7/55.185		

TABLO 7 : EL VE EV SANATLARI

	Dokumacılık	Kuyumculuk	Halıcılık	Çömlekçilik	Demircilik	Bıçakçılık	
1945	22/15.975	1/571	-	-	-	-	
1960	53/69.986	-	1/1.285	2/2.667	5/4.950	1/7.224	(?)
	Marangozluk		Karışık				
1945	-		-				
1960	1/1.322		1/3.479				

TABLO 8 : İÇTİKLERİ SU

	Kaynak	Kuyu	Dere	Çeşme	Göl	Karışık	Meçhul
1945	193	43	11	2	-	7	-
1960	253	12	3	-	4	3	10

Şimdi, bu tabloların da aracılığı ile bazı sonuçlar çıkararak sorularımıza cevap arayabiliriz.

1945/1960 döneminde İstanbul ilindeki muhtarlık sayısının ve köylü nüfusun arttığı görülmektedir. Nüfus artışı doğumlara bağlı olduğu gibi dış ve iç göçlere de bağlıdır. Muhtarlık sayısı artışını yeni köylerin kurulması ile birlikte köy gruplarından meydana gelen bazı muhtarlıkların bölünerek çoğalması ile de açıklayabiliriz. İlgili çekici olan gelişme, az nüfuslu muhtarlıkların azalmasına karşılık nüfusu 500'ü aşan muhtarlıkların çoğalmakta oluşudur.

Kuruluş yeri bakımından ortaya çıkan durum, kullanılan kelimelerin anlaşılmasından doğabilecek sakıncalara rağmen, "etek" ve "yamaç"tan "ova"ya ve "vâdi"ye doğru bir yönelmenin mevcut olduğu merkezindedir. İlgilimizi çeken bir başka görünüş de onbeş yıllık sürede akarsu ve deniz kenarlarındaki muhtarlık sayısı artışıdır.

Muhtarlıkların "orman dışında" hemen hemen sabit kalmışken "orman içinde" ve "orman kenarında" sayıca ve nüfusça arttığı görülmektedir. Öte yandan, orman dışında kalıp da ormana uzaklığı 1-10 kilometre olan muhtarlık sayısının 102'den 66'ya düşmüş olması, köyler yer değiştirmemiş olduğuna göre, ormanların uzaklaştığını, başka bir deyişle orman olmaktan çıktığını ortaya koymaktadır. Geçim kaynakları arasında "odunculuk" ve "kömürcülük" konularında beliren gerileme bir yanı ile buna bağlı olduğu gibi bir yanı ile de kömürün yanı sıra "akar-yakıt"ın, satış yeri olan İstanbul'da kullanılmasının yaygınlık kazanmasına bağlanabilir sanırım.

Yerleşmedeki "toplu" olma özelliği, "az dağınık" olmanın ölçüleri bilinemediği için, bu sütündeki sayı artışına rağmen devam ediyor denebilir. Çatının "kiremitli" olması da büyük çoğunluğu ile İstanbul köylerinin özelliği olmakta devam etmektedir.

Sosyal görünüşteki göstergelerden sadece "okul" ile ilgili olanı bir gerilemeyi açığa vurmaktadır. Geçim kaynakları ve el/ev sanatları bakımından ise çok ilgi çekici işaretlerle karşı karşıya bulunuyoruz. 6 ve 7 sayılı tabloların incelenmesinden anlaşılacağı üzere 1945/1960 döneminde "hayvancılık" yapılan muhtarlıklar sayısı artarken nüfus azalmış, buna karşılık "sebzeçilik" yapılan muhtarlıklar sayısı azalırken nüfus büyük ölçüde artmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, hayvancılığın entansifleşmesi işgücü ihtiyacını azaltırken sebzeçilikte uzmanlaşma, yeni tekniklerin uygulanması ve polikültür çalışmaları işgücüne ihtiyacı fazlasıyla artırmıştır. "Meyvecilik" konusunda ilk bakışta görülen gerileme ise bize kahırsa aldatıcıdır. Gözlemlerimiz, meyveciliğin bütün İstanbul köylerinde yaygınlık kazanmakta olduğunu göstermektedir.

Büyük bir tüketim merkezinin yakınında olmanın sağladığı avantajlardan yararlanarak hayvanî madde ve yaş sebze üretimine yönelik İstanbul köyleri "hizmetler" açısından da yeni bir durumun başlangıcındadır. 1945 yılında mevcut olmayan, "amelelik" ve "seyyar satıcı" gibi kelimelerle nitelenen geçim kaynakları ve "dokumacılık" ta rastlanan büyük artışın yanı sıra "halıcılık", "çömlekçilik" gibi yeni el ve ev sanatlarının ortaya çıkışı artan işgücüne ve tarım çalışmalarının dışındaki el emeğine köyde ya da kentte çalışma alanları bulma ihtiyacının belirlediğini göstermektedir.

İçme suyu konusunda da Türkiye standartlarının üstünde bulunan İstanbul köyleri, ilçe merkezleriyle ve "Koca Köy" diye adlandırdıkları "İstanbul" şehriyle sıkı temas halinde buldukları içindir ki köyde "pazar" ihtiyacını duymamaktadırlar. Aynı durum Tarım Kredi Kooperatifi konusu için de geçerlidir.

Görülüyor ki İstanbul köyleri, büyük bir tüketim merkezine yakın olmanın harekete getirdiği eğilimler içindedir. Temel gelişme doğrultusu ise bazı alanlarda uzmanlaşma, entansif bir çalışmaya yönelme, tarım dışında kalan işgücünü köyde, olmazsa şehirde değerlendirme, tarım sanatlarını geliştirmedir.

IV

İstatistik metotla yapılan ve İstanbul köylerinin genel çizgilerini ve ortaklaşa yanlarını veren bu çalışmaların monografilerle tamamlanması

gerekir. İstanbulun köyleri ve belli köy sorunları üzerine bugüne değin yapılmış olan araştırmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Belli bir merkezden yönetilmeyen, ayrı anlayışlarla ve rastgele yapılan bu çalışmaların değerlendirmek de kolay olmamaktadır. Bu sebeple, eksikliğine işaret ederek monografi niteliğindeki bu çalışmalarını sadece anmakla yetineceğiz.

Selâhaddin Demirkan'ın "Küçük Çekmece Köyü" (İstanbul 1941, 60 s.) ve "Celâliye Köyü" (İstanbul 1941, 40 s.) adlı kitapları, "İş" dergisinin 17. sayısında Prof. Fındıkoğlu'nun "İstanbul köylerinden birinde yapılan tetkik", "Bilgi" dergisinin 147. sayısında yayınlanan "Kabakoz köyünde içtimai hayat" ve Harmandalıoğlu'nun Polonez köyünü konu alan, "Forum" dergisinin 142. sayısında çıkan "Bir İstanbul köyünün gelir-gider tablosu" başlıklı incelemeleri ilk akla gelenlerdir. Ayrıca Mehmet Ali Şevki'nin Kurna köyünü konu alan "İstanbul Köylerinde Yapılan Tetkikten: Toplu Bir Köyün Mevkii" adlı sekiz sayfalık ve tarihsiz yazısı ile dergilerdeki makaleleri de öncekilere eklenebilir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı Coğrafya Enstitüsünün tez konuları arasında da İstanbul köyleriyle ilgili olan çalışmalar vardır³.

Köy konularına yer veren dergileri tarayarak bu incelemelere yeni yazıların eklenmesi elbette mümkündür. Fakat kitap hacmi içinde monografik bir çalışmanın gözümüzden kaçmış olmasına pek ihtimal vermemekteyiz.

2) Mehmet Ali Şevki'nin söz konusu ettiğimiz yazısı "Siyasal Bilgiler" dergisinin 79. sayısında da yayınlanmıştır. Aynı derginin 77. sayısında yazarın gene Kurna köyünü konu alan "Köy Meracılığı" adlı bir incelemesi vardır. Sözü geçen derginin "Siyasi İlimler" adıyla çıkan 90. sayısında da M. A. Şevki'nin "İstanbul köylerinde yapılan tetkikten: Çifçi atelyesinin şekli" başlıklı yazısını bulmaktayız.

3) Coğrafya Enstitüsü tarafından öğrencilere yaptırılan monografi çalışmaları arasında Umraniye, Mahmut Şevket Paşa, Selimpaşa, Kumköy, Osmaniye, Küçükçekmece, Cebeci, Safraköyü, Küçükköy, Merdiven köy, Yeniköy, Cumhuriyet, Kanlıca ve Sağmalcılar köyleri için yapılanları anmakla yetiniyoruz. Bk. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Enstitüsü Faaliyeti (1950-1960), Hazırlayan Dr. T. Bilgin, İstanbul 1961, s. 30-33.

İstanbul köyleriyle ilgili çalışmaların bibliyografyasını yapacak olanlara yardım olmak üzere gerek metinde ve gerekse notlarda andığımız çalışmalara şunları katıyoruz:

"Köy Dergisi" nin 1. ve 5. sayısındaki iki yazı (1939); "Köye Doğru" dergisindeki makaleler (1940) ve "Memleket Tetkikleri Konferansları" (İstanbul 1943) kitabında yer alan "İstanbul köyleri" adlı inceleme.

Bu durumda, monografik çalışmalarla tamamlaninceya kadar istatistik metotlarla varılan sonuçları geçerli saymamız gerekmektedir.

*
**

Anadolu köylerine kıyasla "nisbî" bir gelişme halinde bulunan İstanbul köylerinin de ele alınmağa değer bir takım meseleleri bulunduğu muhakkaktı. Gerçi 1965 yılı sonunda İstanbul ilinde okulsuz, içme susuz ve yolsuz köy kalmadığı, 83 köyde elektrik bulunduğu veya bulunmak üzere olduğu, her yıl 100 kilometre yolun asfaltlanmasının plânlandığı, her öğretmene bir lojman inşa edilmekte olduğu İstanbul Valisi sayın Niyazi Akı tarafından "Toplum Kalkınması Semineri"nde ifade edilmişti⁴. Fakat Türkiyenin en büyük şehrinin köyleri de örnek olma vasıflarıyla ortaya çıkmalı, yeni çözüm yolları aranmalıydı. Bu düşüncelerdir ki 1962 yılında "İstanbul Vilâyeti Köy Kalkınma Komitesi" kurulmuş oldu. Özel idare bütçesinden ayrılan köy yardımlarının kullanılmasını ilmi bir görüşle ve objektif esaslarla yürütecek bir komiteye bırakmak fikri gerçekleştirildi.

V

"Özel idare bütçesinin köylere yardım faslına konulmuş ödeneklerin en iyi maksatla sarfını temin için" kurulan, Üniversiteler temsilcileri ile vilâyet teşkilâtında görevli daire başkanlarını bir araya getiren "İstanbul Vilâyeti Köy Kalkınma Komitesi" hazırlık çalışmaları sonunda ilk toplantısını 24. 7.1962 tarihinde yapıyordu. Prof. Sabri Oran'ın başkanlığında teşekkül eden komitenin genel sekreterliği Teknik Ziraat Müdürü Necati Arat ve raportörlüğü de Selâhaddin Demirkan tarafından deruhte edilmişti.

Komitenin özellikleri arasında şunlar sayılabilir: Gündeminde yer alan konuları müzakere edip karara varmak için 15 günde bir yapılan toplantılara katılan başkan ve üyelere bir ödemede bulunulmamaktadır. Komitenin ücretli tek mensubu raportördür. Toplantılara, devamlı üyelerin yanı sıra köyleri ve çevreleri ile ilgili konuların görüşülmesi sırasında muhtar, öğretmen, imam ve köylüler de katılmakta, fikir ve görüşlerinden yararlanmak için gerektiğince yetkili kişiler de dâvet edilmekte-

4) Sözkonusu seminer 3 Ocak 1966 tarihinde çalışmalarına başlamıştır.

dir. Böylece, İstanbul köylerinin sorunları, ilim, idare, uzman ve köy mensuplarını bir araya getiren komite toplantılarında ele alınmaktadır.

Bir danışma organı durumunda bulunan komitede alınan kararlar valilik makamına sunulmaktadır. Köye hizmet götürün daireler arasında koordinasyon sağlamak, köy sorunlarını incelemek ve çalışmalarını plânlamak amacını güden komitenin bir statüye bağlanması istenmişse de hazırlanan "İstanbul Vilâyeti Köy Kalkınma Komitesi Statüsü" nün onaylanması mümkün olamamıştır.

Kısaca kuruluşu ve özellikleri üzerinde durduğumuz komitenin çalışmaları şöylece özetlenebilir: Komite çalışmalarının ilk döneminde ağırlık noktası Asya ve Avrupa yakasından seçilecek iki köydeki "örnek köy" çalışmaları etrafında toplanmıştır. Köy envanterleri üzerine dayandırılan seçim sonunda Beykoz ilçesine bağlı Cumhuriyet köyü ile Çatalca ilçesine bağlı Aydınlar köyü komitece seçilmiştir. Bu iki köyde "kültür sitesi" ve "tarım sitesi" adları verilen iki ünitenin inşasına girilmiştir. Sonraki yılda "Riva bölgesi" bütünü ile ele alınmış, Kestanelik köyünde de örnek köy çalışmalarına girilmiş, Kumburgaz ve Çayağzı köylerinde turistik tesisler konusunda durulmuştur. Bir yandan çevrelerine merkezlik yapabilecek köylerde toplu çalışmalar yapılırken bir yandan da köylerden gelen çeşitli yardım istekleri, projelere köylülerin de işgücü ve paraca bir miktar katılmaları sağlanarak komitece uygun bulunanlar desteklenmiştir. Son yılda ise komite-köylü yardımlaşması ile tarımı geliştirmeye elverişli köylere traktör ve ekipmanları verilmeğe başlanmıştır.

Köye yönelik bu çalışmaların ilk etkisi köylüleri ihtiyaçları üzerinde düşünmeye, komiteye proje tekliflerinde bulunmaya, yardım sağlayabilmek için de kendi imkânlarını öne sürmeye zorlamak olmuştur. Açık tartışmalarla karara bağlanana, belli ilkelere ve önceliklere göre yürütülen komite çalışmalarının, partizan tutumlara sahne olmuş köylerdeki yankısı çok olumludur. Komite çalışmalarını ilgiyle izleyen ilk Köy İşleri Bakanı sayın Lebit Yurdođlu'nun bütün illerimizde kurulmasına öncülük ettiği "Koordinasyonu Kurulları" İstanbul Vilâyeti Köy Kalkınma Komitesinden geniş ölçüde esinlenmiştir denebilir.

Köy yardımlarında keyfiliğe son veren, siyasî baskıyı ortadan kaldırarak objektif ölçülerle istek ve ihtiyaçları karşılamaya çalışan komitenin bazı çevrelerce hoş karşılanmadığı biliniyordu. "Örnek köy" çalışmalarına yöneltilmiş görünen tenkitlerin arkasında gizlenen ana düşünce plânlı çalışmayı hedef tutmaktadır. Gerçi komite çalışmalarını daha verimli kılmak ve önceliklerin tespitinde "iktisadî" ye fazla yer

vermek fikri üzerinde durulabilir. Kısa sürede kazanılan tecrübelerin ışığında komite çalışmalarının yeniden düzenlenmesi de mümkündür. Fakat dayandırılan gerekçe ne olursa olsun, iyi niyeti ve objektif tutumu hakkında herkesin oybirliği halinde bulunduğu bir çalışma düzeni, bütçenin ve köylülerin yararına olarak çalışmaktan alakonulmamalıdır.

VI

Komite çalışmalarının bugün içinde bulunduğu duruma kısaca değinmeden önce 1963-1965 yıllarında komitece yapılan sarfiyatı, sarf yerleri ve miktarları bakımından incelemek yerinde olacaktır.

1. "Pilot köy" adı da verilen örnek köyler için yapılan sarfiyat

Yıllar	Sarf yeri	Sarf miktarı (TL. olarak)
1963	Cumhuriyet köyü	408.545
"	Aydınlar köyü	838.155
1964	Cumhuriyet köyü	242.213
"	Aydınlar köyü	284.455
"	Kestanelik köyü	562.812
1965	Cumhuriyet köyü	70.512
"	Aydınlar köyü	30.329
"	Kestanelik köyü	142.980

Bu sarfiyatla Cumhuriyet köyünde tarım ve kültür siteleri, soğuk hava deposu, canlı demirbaşlar, motopomp, bir jeneratör, elektrik şebekesi, 3 pülverizatör, 340 sandalye, jeneratör ve hangar binaları gerçekleştirilmiştir.

Aydınlar köyünde tarım ve kültür siteleri, köy ara yolları, ekipmanları ile bir traktör, bir jeneratör, üç pülverizatör, canlı demirbaşlar, elektrik şebekesi, harman makinesi, hangar binası ve Kestanelik köyünde de tarım ve kültür siteleri, harman makinesi, ekipmanları ile bir traktör, köy ara yolu, ağaçlandırma çalışmaları meydana getirilmiştir.

Toprak-Su Bölge Müdürlüğünün kendi bütçesinden 110.000 TL. harcayarak Cumhuriyet köyüne kazandırdığı sulama kanalları da burada hatırlanmalıdır.

2. Örnek köyler dışındaki köylere yapılan yardımlar

Yıllar	Sarf yeri	Sarfedilen miktar
1963	11 köy	416.497
1964	33 köy	586.210
1965	69 köy	2.872.222

Üç bütçe yılı zarfında 113 köyde girişilen çalışmaları ve yapılan yardım konularını burada sıralamak bile mümkün değildir. İnşaat, onar-

ma, yol, içme suyu, ağaçlandırma, kanalizasyon, motopomp, telefon, traktör, plaj tesisi.. bu arada sayılabilir.

Son yıllarda köylere traktör yardımı bir tüzüğe bağlanmış, 1965 yılı uygulamalarında "köy gücü" ile katılma şartı gerçekleştirilmiştir. Bu konuda bir fikir vermek üzere komitenin 57.010 liralık yardımına 5.000 lira katan Beyciler, İhsaniye, Kurfallı, Örencik gibi köylerle 47.010 liralık komite yardımına 15.000 liralık "köy gücü" ile katılan Binkılıç ve Çavuşbaşı köylerini anmak isteriz.

Ayrıca her yıl İller Bankası kârından İstanbul ilinin iki köyüne ayrılan 100.000 liranın sarf yeri de, bankaca öne sürülen şartlar gözönünde tutularak komitece kararlaştırılmaktadır.

VII

1962 yılından bu yana yaz kış demeden 15 günde bir toplanan, durumu yerinde incelemek için zaman zaman köy gezileri yapan "İstanbul Vilâyeti Köy Kalkınma Komitesi" 26.3.1966 tarihinde yaptığı 76. toplantıdan bu yana çalışmalarına ara vermiş görünmektedir. Görünüşe bakılırsa İstanbul'un yeni valisi sayın Vefa Poyraz ile komite arasında derin görüş ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıklarının nasıl giderileceğini kestirmek bugünden mümkün değildir. Komitenin mevcudiyetine "şeklen" son verilmemiş olmasına rağmen "fiili" durum çalışmaların sona erdiği, hiç olmazsa bir "çıkamaz"a girdiği merkezindedir. Bizim temennimiz, olumlu olduğunu sandığımız "Köy Kalkınma Komitesi" çalışmalarının, bir duraklamadan sonra yeniden başlamasıdır.

*
**

1963 Eylülündeki izlenimlerine dayanarak İstanbul'daki köy çalışmaları üzerinde duran Dr. Cevat Geray⁵ başka bir yazısında⁶ da bu çalışmaların "toplum kalkınması metod ve ilkelerine yöneltilmesi"ni gerekli sayıyordu.

Yazılarımızdan birinde "Örnek olarak seçilen köylerde kalkınma aracı olarak düşünülen tesisler iki site halinde kümeleşmekte, (Kültür sitesi) ve (Tarım sitesi) adlarını taşımaktadır. Bu sitelerden ilkinde toplantı salonu, kitaplık ve okuma odası, köy ve konuk odaları bulunmakta, tarım sitesinde ise ihtiyaca göre tohum temizleme, modern kümes, boğa bakımevi veya sunî tohumlama, soğuk hava deposu, tarım makineleri bakım yeri ve jeneratör yer almaktadır" dedikten sonra endişelerimizi şöyle

5) Bk. Cumhuriyet gazetesi, 4 Nisan 1964, İstanbul'un örnek köyleri.

6) Dr. Cevat Geray, İller ve Belediyeler Dergisi, S. 219 (Ocak 1964).

belirtmiştik: "Yalnız iki köyde bir milyon liralık yatırım olarak ifade edebileceğimiz bu çalışmaların köylerde ve yakın çevrede meydana getireceği iktisadî ve kültürel neticeler unulanları gerçekleştirecek midir? Yoksa köy hayatında bir eğreti süs gibi kalacak olan bu tesisler milyonları toprağa gömmenin yeni bir örneği mi olacaktır? Yakın geleceğin bu soruları hangi yönde cevaplandırdığını göreceğiz. Bu çalışmalara bağlı olarak ortaya çıkan meseleler ayrıca ele alınmağa değer"⁷. Gerek Dr. Cevat Geray'ın yazısı hakkındaki düşüncelerimizi, gerekse İstanbul'daki köy çalışmaları karşısındaki tutumumuzu "Kalkındırılan Köyün Meseleleri" adlı yazımızda bulmak mümkündür. (Bk. Cumhuriyet, 21 Temmuz 1964).

Bir sonuca varmak gerekirse diyebiliriz ki İstanbul'un köylerini Türkiye'nin örnek köyleri haline getirmek yerinde bir davranıştır. Ölçülü imkânları parça parça saçmak yerine etki alanı geniş noktalarda veya belli konularda toplayarak "netice almak" daha uygundur. Üretici ile tüketici arasında doğrudan doğruya temasa fırsat verecek olan "Köylü pazarları" konusundaki 11 Ocak 1964 tarihli komite toplantısındaki teklifimiz, uyandırdığı yankıya rağmen henüz gerçekleştirilebilmiş değildir. Plânlı çalışmalar içinde belli projelere öncelik vermek, üretimin yanı sıra pazarlama ve değerlendirme, iktisadî işletme, yeni konulara yönelme gibi yollarla iş gücünü değerlendirmek esas olmalıdır. Bütün bu çalışmaların başarıya ulaşması ilgililerin bir araya getirilmesine, işbirliğine ve ahenkli çalışmaya, güçlerin birleştirilmesine ve kaynakların iyi kullanılmasına sıkıca bağlıdır. Bu amaca varmak içinse tarafları bir araya getiren, konuları tartışan ve koordinasyonu sağlayan "Köy Kalkınma Komitesi" gibi bir danışma organı gereklidir.

7) C. O. Tütengil, Cumhuriyet gazetesi, 3 Temmuz 1964, Örnek köylerdeki çalışmalar.

8) Bu konu ile ilgili olarak "Vali muavini" imzasıyla Belediye Başkanlığına gönderilen 30/1/1964 tarihli yazıda şöyle denilmektedir:

"15/1/1964 tarih ve 185 sayılı yazıya ektir:

Köy Kalkınma Komitesinin 11 Ocak 1964 umumi toplantısında komite üyelerinden Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil tarafından İstanbul'un Aksaray ve Üsküdar semtlerinde "köylü pazarları"nın kurulmasında müstahsil ve müstehlikler için faydalar bulunacağı mütalâa ve teklif olunmuştur.

Bu husustaki kanunî ve idarî imkânlar hakkında izahat alınmak üzere İktisat Müdürünün 8 Şubat 1964 Cumartesi günü saat 9.15'te Vilâyet toplantı salonunda yapılacak umumi komite toplantısına iştirakini rica ederim."

Haller Kanununun engelleyici hükümlerinin değiştirilmesi için Köy İşleri Bakanlarının bu konuya ilgisi çekilmişse de henüz olumlu bir sonuca varılamamıştır.